

Katalikų tikyba mokykloje: iššūkiai, pasiekimai ir perspektyvos

Apie švietimą ir mokyklą

1. Kokius pozityvius pokyčius išvelgiate Lietuvos švietime 2003–2008 metais?

Lietuvos švietimas ir mokykla palaipsniui pereina prie šiuolaikinės didaktikos įgyvendinimo. Atnaujintos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Mokykloje yra mokymo(-si) priemonių, vadovėlių pasirinkimas, galimybė taikyti IKT. Atsinaujina mokytojų kvalifikacinių seminarų programos. Švietimo institucijos atsivėrė pokyčiams, palaiko geras, tikslingas iniciatyvas, nukreipiančias mokymą į diferencijuotą ir individualų mokinių ugdymą. Renovuojami mokyklos pastatai.

Švietimas ir mokykla analizuoja ir organizuoja ugdymą visybiškiau ir nuosekliau planuodama kaitos ir įgyvendinimo etapus. Tradicinės nuostatos į mokyklos bendruomenę, ugdymo procesą, mokinių, mokymo priemones dar įtakoja pedagogą ir visuomenę.

2. Kokia dorinio/religinio ugdymo paskirtis šiuolaikinėje Lietuvos mokykloje?

Dorinio ugdymo paskirtis bendrojo lavinimo mokykloje yra padėti mokiniui kurti pozityvų ir bendrosiomis dorinėmis vertybėmis grįstą santykį su savimi, kitais žmonėmis ir pasauliu. Religinis ugdymas siejasi su mokyklos ugdymo kryptimi, doriniu, dvasiniu ir kultūriniu mokinio lavinimu. Tikybos mokymas padeda mokiniams savyje atrasti religinę, dvasinę, etinę dimensiją. Tai leidžia žmogui geriau suprasti save ir įprasinti savo gyvenimą, gerbti savo ir kitas religijas, puoselėti pasirinktas vertybes ir priimti kitokias nuostatas. Įgijus pažinimo gebėjimų, bendravimo įgūdžių, puoselėjant dvasines vertybes religija padeda asmeniui suvokti gyvenimo realybę ir atrasti jo paskirtį pasaulyje. Tikybos mokyme siekiama giluminio asmens dvasinio ugdymo ir kultūrinio sąmoningumo. Religinis ugdymas asmeniui padeda įsišaknyti tikėjime ir gyvenime.

3. Kokias švietimo problemas reikėtų nedelsiant spręsti?

Švietimo kaitoje kyla nemažai problemų rengiant mokytojus ir tobulinant jų kvalifikaciją; ruošiant tinkamas šiuolaikines mokymo priemones trūksta pasiūlos; stokoja intelektinės ir metodinės pagalbos įvairių dalykų srityse; trūksta mokyklų bendruomenėse vienybės ir motyvacijos; nesusitarimai įvairiose švietimo institucijose, bendro siekio ir atsakomybių neapibrėžtumas; etinių ir dvasinių vertybių ignoravimas ugdymo ir vadovavimo procese.

Apie mokinius ir jaunimą

4. Kas šiandien gali padėti mokiniams rasti atsakymą į klausimą: „Mokytojau, ką gera turiu daryti, kad įgyčiau amžinąjį gyvenimą“ (Mt 19,16)

Tai sudėtingas ir platus klausimas. Tuo turėtų rūpintis šeima, mokykla, visuomenė, tai turėtų padėti ugdytis įvairi užklasinė veikla. Dorinis ugdymas (etika ir tikyba) skatina dialogui su savimi, kitais, pasauliu ir reiškiniiais. Žmogus auga, skleidžiasi ir bręsta tarpasmeninių santykių erdvėje. Ugdymo procese žvelgiama, kas žmogui yra esmė, kas kitiems yra prasmė ir kartu ieškoma bendro gėrio. Religinis ugdymas veda mokinių į įsipareigojimą gyventi tiesoje ir meilėje. Tai ugdo asmens gebėjimą priimti ir būti su kitokiais, išreikšti ir pagrįsti savo nuomonę, paliudyti vertybes, neprarandant savasties. Čia svarbu Tiesos liudijimas ir žodžių veiksmų atitikimas. Pamokų kokybę lemia nuoširdūs, tikri tarp mokytojo ir mokinių santykiai, aktualių prasmingų klausimų kėlimas ir įvairiapusių atsakymų paieška, kritinio mąstymo ugdymas ir vadovavimasis krikščioniškomis vertybėmis, pagalbos akcijos vargstantiesiems ir silpniesiems.

5. Kokias vertybes dorinio ugdymo pamokose reikėtų akcentuoti? Pavyzdžiui, kaip vertinate populiarias Lietuvoje Rytų filosofijos ir religingumo, kovos menų tradicijas arba Vakarų popkultūros, New Age, amerikiečių charakterio ugdymo idėjas?

Sunku vienareikšmiškai apibrėžti, kas svarbiau – klasikinės gėrio, grožio, tiesos idėjos ar buvimo, sakralaus dialogo pajauta kaip atvertis kitam, dėmesys visuomenės, pasaulio, gamtos klausimams. Religiniame ugdyme siekiama padėti mokiniui suvokti jį supančius dalykus bei įvykius kaip Dievo dovanas ir Jo meilės ženklus, kad būtų galima ugdytis dėkingumą. Dorinis ugdymas skatina permąstyti gėrio, vertybių, religijos sampratą, kurios grindžiamas patirčių, nuomonių ir argumentų įvairove, susitarimų ir dialogų paieškomis.

Populiarios religingumo formos plinta įtakojant įvairiems faktoriams: intelektualų madai, priešiniamsi tradicinei katalikų Bažnyčiai, stiprėjant asmeninės Dievo patirties ilgesiui, išryškinant asmenybės sureikšminimą. Religijos paieškos atliepia giliausius dvasinius žmogaus troškimus.

6. Kodėl dalis jaunų žmonių yra nusivylę ir nemato gyvenimo prasmės čia ir dabar, Lietuvoje?

Lietuvos jaunimo dėmesio centre hedonistinės, egoistinės, vartotojiškos nuostatos užgožia žmogaus vertingumą ir nuoširdžių, tikrų santykių buvimą. Sparti tikslųjų mokslų ir šalies ekonominė pažanga, informacinių komunikacinių technologijų plėtra, nustumia esminius klausimus apie žmogų, tikėjimą ir Dievą. Viešpataujant technikai, vartotojiškoms nuostatoms ignoruojamos etinės, dvasinės vertybės ir vadovaujamosi instinktais, o žmonių tarpusavio santykiai grindžiami individualia ar kolektyvine nauda. Tai atskleidžia visuomenės dvasinę ir vertybinę krizę. Socialinis visuomenės diferencijavimasis išryškina socialines problemas, kurios jaunimui kelia baimę, nenorą judėti į priekį, keistis ir keisti situaciją. Dvasinių vertybių praradimas uždaro žmogų į egoizmo ir vienišumo kalėjimą. Tai skatina dar didesnę asmens vidinį susiskaldymą ir norą dominuoti visuomenėje. Dėl to mokykloje įsigali pesimizmo, nusivylimo, abejingumo, beprasmybės bendravime ir moksle nuotaikos. Pagarbos istorinei ir dvasinei atminčiai stoka ir menkas pilietinių vertybių prestižas trukdo jaunimui sieti savo gyvenimą su Lietuva. Susiklosčius tokiai situacijai, religinis ugdymas galėtų padėti jaunimui brandinti kritinį mąstymą ir ieškoti būdų keisti esamą padėtį. Ugdant asmenį ir lavinant pilietinę tapatybę, svarbi yra religija, saugojanti ir perduodanti vertybes ir padedanti kurti kultūrą.

Apie dalyko mokymą

7. Kokie veiksniai sąlygoja dorinio ugdymo (tikybos) dalyko prestižą mokykloje?

Lietuvoje tikybos mokymas mokykloje yra sąlygojamas demokratinės visuomenės juridiniais įstatymais. Žiniasklaida yra atvira religijai. Tikybos mokymas tampa prieinama, visuotina, sisteminga, integruota visuomenės kultūros dalimi. Bažnyčia ir valstybė bendradarbiauja ruošiant tikybos mokytojus universitetuose, kolegijose, rūpinantis jų atestacijos ir kvalifikacijos, leidžiant mokymo priemones. Mokiniai ir jų tėvai gali laisvai rinktis tikybą arba etiką. Tikybos mokytojai yra mokyklos bendruomenės dalis.

Tikybos dalyko prestižą mokykloje menkina nepalankūs, kartais net priešiškas, visuomenės vadovų, mokyklos administracijos, kai kurių mokytojų požiūris į religiją. Tinkamų sąlygų tikybos mokymui mokykloje nesudarymas (kabinetų nebuvimas, mokymo ir techninių priemonių stoka, mokytojo nepriėmimas į mokyklos bendruomenę) – tai nepalankaus požiūrio išdava. Mokyklos bendruomenė ir mokinių tėvai dažnai nesuvokia religinio ugdymo paskirties, nes mato dažną mokinių kaitą renkantis etikos ir tikybos pamokas. Supriešinti etikos ir tikybos dalykai trukdo užsimegzti bendradarbiavimo ryšiams. Dauguma žmonių nesupranta dalyko vertės (tai ne tik žinios, tai – dvasinių, etinių, socialinių gebėjimų ir vertybinių nuostatų lavinimas, tai iš karto nepastebimas ir sunkiai įvertinamas). Trikdo ugdymo specifika, vertinimo sistemos neapibrėžtumas, nepakankama integracija su kitų mokomųjų dalykų specialistais. Dalyko prestižą sąlygoja tikybos mokytojų asmeninė, bendrakultūrinė ir dalykinė kompetencija. Šioje srityje dar nėra tinkamos kokybės, nes trūksta tikybos mokymo strategų, mokytojų, vadovėlių, mokymo priemonių, metodinės literatūros ir kt. Nepakankamas yra dialogas su visuomene, žiniasklaida, su kitomis religinėmis bendruomenėmis, vadovujančios Bažnyčios pedagoginės patirties stoka, nes tikybos mokymas yra naujas dalykas.

8. Kaip konfesinis tikybės mokymas suderintas su demokratinės mokyklos koncepcija?

Lietuvos konstitucija ir Švietimo įstatymas garantuoja religines asmens teises. Demokratinė visuomenė yra atvira ir sudaro galimybes religijos raiškai. Katalikų Bažnyčia turi galimybę ne tik viešai diskutuoti, bet ir asmeniui pasiūlyti žmogui gyvenimo kelią bei kryptį. Konfesinis tikybės mokymas mokykloje yra veiksmingas, kai pamokose keliami egzistenciniai – asmeniniai ar socialiniai – klausimai. Tuomet religija yra integruojama į visuomenės kultūrinę aplinką. Demokratinėje visuomenėje tikybės mokymas – tai galimybė viešai kelti gyvenimo klausimus, ieškoti Dievo ir žmogaus bendrystės ir konkrečių tos bendravimo raiškos vaisių visuomenėje. Įgijus pažinimo gebėjimų, bendravimo įgūdžių, puoselėjant dvasines vertybes religija padeda asmeniui suvokti gyvenimo realybę ir atrasti jo paskirtį pasaulyje. Konfesinis religinis ugdymas lengvai sujungia dvasinio ir religinio mokymo dimensijas asmenyje. Tai – integralus asmens ugdymas, kur svarbiausia yra mokymasis būti ir ieškoti tiesos, vesti dialogą ir veikti kartu su kitais. Tikybės mokymas remiasi aiškiomis ugdymo vertybėmis, nukreipiančiomis asmenį vidiniam apsisprendimui, tvirtai moralei puoselėti, atvirą teisingumo vertybėms, solidarumui ir taikai. Tikybės pamokose susipažįstama su kitomis pasaulio religijomis pagilinant savo tikėjimo šaknis. Ugdomos pagarbos, dialogo ir tolerancijos nuostatos, nes demokratija padeda sujungti skirtumus ir pripažįsta kitokias vertybes. Mūsų mokykloje puoselėjamos humanistinės ir demokratinės vertybės neprieštarauja evangelinėms vertybėms. Krikščionybės specifiškumas glūdi gebėjime žmogaus egzistenciją perskaityti Evangelijos šviesoje.

9. Kokias teoriniais pagrindais gali būti grindžiamas tikėjimas šiais postmodernizmo laikais?

Į šį klausimą dar anksti atsakyti, nes dar vyksta paieškos. Religinis ugdymas yra grindžiamas egzistencine filosofija ir humanistine psichologija, siekiančia atskleisti žmogaus egzistavimo esmę ir raišką. Šios filosofijos ugdymo tikslas – skatinti mąstyti, svarstyti, ieškoti galimybių. Svarų pagrindą religiniam ugdymui teikia dialogo filosofai. Dialogo filosofija teigia egzistencinio buvimo supratimą, intuicijos ir refleksijos vaidmenį steigiantis santykiams su savim, kitu, aplinka, pasauliu. (M. Buberis, E. Levinas). Tai moko dialogo, pagarbos kitam, meilės ir pasitikėjimo vieni kitiems. Tikėjimas yra gyvas žmonių gyvenimo patirtyje, jis apmąstomas ir įvardinamas kasdienėse situacijose. Fenomenologija skatina apmąstyti patirtį, leidžiant iškilti naujiems suvokimams ir pagrindimams gyvenimo realybėje sujungiant anapusybę su vidurybe. Tikybės mokymas yra grindžiamas hermeneutikos dėsniais. Žodžiams, tekstams, Šventajam Raštui reikia aiškinimosi. O interpretacijoms reikia bendruomenės, kurioje jos susiformuoja ir kurioje šia žinia yra gyvenama. Tik taip atskleidžiama prasmė viską suriša ir vienija. Dievo Žodis, Bažnyčios mokymas negali būti redukuotas tik į kieno nors asmeninę sampratą. Viešpaties teikiama proto šviesa yra aukštesnė, negu teksto raidės riba, nes tai atskleidžia proto ir meilės ryšį. Tik interpretuodamas, analizuodamas, kritiškai vertindamas ir įprasmindamas savo patirtyje mokomąją medžiagą mokinys gali pagal savo amžių, gebėjimus, polinkius įgyti mokymosi pasiekimų. Religinis ugdymas grindžiamas holistiniu mąstymu, kuris aprėpia kontekstinį, intuityvųjį, kūrybinį ir fizinį pažinimo būdus. Mokymas apima asmens, kito, pasaulio pažinimo, analizės bei bendradarbiavimu grindžiamą veiklą. Religiniame ugdyme atsižvelgiama į dabartinį visuomenės kontekstą, kviečiama kelti egzistencinius, religinius, etinius, socialinius klausimus, svarstant juos mokslo ir tikėjimo šviesoje ir apmąstant savo gyvenimo pasirinkimus. Tikybės mokymu sprendžiamas žmonijos išlikimo klausimas, todėl ugdymo procesas turėtų būti gyvas, kūrybiškas, skatinantis augintis intelektines, emocines ir dvasines asmens galias.

10. Kaip jūs vertinate dorinio ugdymo (katalikų tikybės) programų raidą ir perspektyvą?

Katalikų tikybės mokymo programų atsinaujinimas vyko natūraliu religinio ugdymo paieškos keliu. Buvo nesuspėta 2003 m. atsinaujinti su visais kitais švietimo mokomaisiais dalykais. Lietuvos vyskupų konferencijos dokumentas apie tikybą mokykloje ir katechezę parapijoje (2003 m.) įtakojo tikybės mokymo bendrųjų programų atnaujinimo kryptį. 2004 m. parengtas Katalikų tikybės bendrosios programos ir išsilavinimo standartų novatoriškas projektas, kuris po 2006 m. atlikto

bandymo mokyklose buvo patvirtintas naująja Katalikų tikybos mokymo programa. Pereita nuo dalykinės sistema grįsto tikybos mokymo link integralaus – į mokinio ir mokymo poreikius orientuoto – ugdymo. Nuo teologinio katekizmo turinio eita prie antropologinio – teologinio (evangelizacinio), nuo monologo prie dialogo, nuo moralizavimo prie bendradarbiavimo. Buvo apibrėžtas dabartiniam jaunimui pritaikytas tikėjimo turinys pozityviai orientuojant į religijų dialogą, ugdant toleranciją ir pagarbą kitokių įsitikinimų žmonėms. 2007 m. programą reikėjo keisti, nes keitėsi bendrųjų programą struktūrą, kurioje stengtasi ugdymą individualizuoti ir diferencijuoti, aiškiau nusakyti mokinių pasiekimus (vertybines nuostatas, gebėjimus, žinias). Šis perėjimas įvyko per staigiai, nes mokytojai dar nepilnai buvo įsisąmoninę 2006 m. programos kaitos. Atnaujinta programa (2008 m.) labiau struktūruota, naujai apibrėžtos veiklos sritys, ugdymo gairės kreipia į aktyvų integralų asmens ugdymą(-si). Ši programa integravo šiuolaikinės pedagogikos principus. Dar reikėtų aiškiau apibrėžti tikybos mokymo vertinimo sistemą, padedančią kokybiškiau organizuoti ugdymo procesą. Ateityje tikybos mokymas negali likti kaip istorinis ar kultūrinis mokymas. Religinis ugdymas žmogui padeda išskleisti asmens žmogiškumą ir laisvę.

11. Ar dorinio ugdymo pamokoms reikalingi vadovėliai? Kokia jūsų modernaus tikybos vadovėlio vizija?

Taip, galvoju, kad dorinio ugdymo dalykams reikalingi vadovėliai. Būtų puiku, kad atsirastų pasirinkimo galimybė, tada būtų vadovėlyje įvairių pasakojimų, užduočių pritaikomų pagal mokymosi stilių. Tikybos vadovėlių sudaro komplektas: mokinio knyga, pratybos, padalomoji medžiaga (diskai, žemėlapiai, paveikslai, žaidimai ir kt.), mokytojo knyga. Vadovėlis turi būti įdomus, aiškus, patrauklus mokiniui, lavinantis dvasines religines vertybes, kritinį mąstymą, etinį apsisprendimą, gebėjimą mokytis. Pageidautinos įvairaus lygio užduotys, įsivertinimo formos, žodynai, meno kūriniai. Manychiau, kad vadovėlio užduotis reikėtų derinti su IKT ir tradiciniais šaltiniais.

12. Daug buvo diskutuojama: kaip galima vertinti mokinių rezultatus mokantis tikybos arba etikos? Dalis mokytojų pasisako už pažymį, kiti - prieš. Kokia jūsų nuomonė apie dorinio ugdymo pasiekimų vertinimą?

Vertinimas tikybos mokyme turėtų skatinti mokymą ir mokymąsi, stiprinti mokinio motyvaciją ir asmens savigarbą bei vertingumą. Geriausiai tiktų formuojamasis vertinimas, kuris padeda numatyti mokymosi perspektyvą, stiprina siekiant pažangą, skatina mokinius mokytis analizuoti esamus savo pasiekimus ar mokymosi spragas, sudaro galimybes bendradarbiauti. Vertinant stiprinamas bendravimas ir bendradarbiavimas, nes analizuojami mokinių pasiekimai, numatoma perspektyva. Tikybos mokyme reikėtų apibrėžti aiškesnius vertinimo kriterijus, kurie padėtų konkrečiai, objektyviai siekti pažangos ir skatintų aktyvesnę veiklą. Ypač svarbus yra paties mokinio įsivertinimas, kuris padeda stiprinti vidinę motyvaciją. Toks mąstymo būdas yra mokykloje pakankamai naujas.

13. Ar mokiniai yra pasirengę mokytis religijos filosofijos bendrojo lavinimo mokykloje?

Tai sudėtingas klausimas, į kurį negalima vienareikšmiškai atsakyti. Vieni mokiniai turi tam išlavintą mąstymą, kiti nepajėgia abstrakčiau mąstyti. Esu tos nuomonės, kad mokinius reikėtų palaipsniui pratinti prie abstrakcijų ir ugdyti visapusišką mąstymą, pajėgų kelti klausimus, ieškoti atsakymų gyvenime, moksle, filosofijos tekstuose, Šventajame Rašte, Bažnyčios mokyme. Žinių informacijos gausa trukdo lavinti vidinį pasaulį, kritinį mąstymą, savęs pažinimo refleksiją. Filosofija ir religija veda prie abstraktaus mąstymo. Tikėjimas priimamas protu ir praplečia jo ribas. Žmogaus protui reikia atsiremti į didžiąsias religijų, žmonijos tradicijas, antraip asmuo atsiskirs nuo tiesos, pasiklys skirtingų gyvenimo stilių sukuryje ir taps nelaisvu. Tik tiesa padaro mus laisvus.

14. Koks dabartinių studentų požiūris į tikybos mokytojo darbą mokykloje?

Dabartiniai studentai suvokia, kad tikybos mokytojo darbas mokykloje yra įdomus, atsakingas ir sunkus. Jie supranta, kad mokytojui kaip asmenybei keliami aukšti reikalavimai, taip pat ir savo dalyko išmanymas, ir metodiniai gebėjimai. Tikybos mokytojai – pirmiausia, tai tvirto tikėjimo ir gyvenimo liudytojai, atviri kaitai ir naujovėms, nebijantys nešti Evangelijos į pasaulį. Tai – dirbantys iš pašaukimo žmonės, kuriuos dažnai supa nepalanki tikybai aplinka, nerimtas požiūris į dalyką, dialogo mokyklos bendruomenėje nebuvimas, mokinių motyvacijos stoka religiniam ugdymui. Žino, kad tikybos mokytojui trūksta mokymo priemonių, vadovėlių, dvasinės ir dalykinės paramos. Suprantama, kad mokytojui reikalingas platus kultūrinis ir dvasinis supratimas.

15. Koks dabartinių studentų požiūris į tikybos mokytojo darbą mokykloje? Su kokias iššūkiais susiduria baigę VPU (Katalikų tikybos katedrą) arba VU (Religijų studijų tyrimų centro) studijas bakalaurai ir magistras?

Didžiausias iššūkis pradedančiam mokytojui yra pritaikyti teorines žinias praktikoje, perduoti tikėjimo žinią patraukliai, pritaikyti pagal mokinio amžių, mokymosi lygį, turinį, mokymosi metodus. Iššūkis yra klasės valdymas, drausmės problemų išsprendimas, vertinimas. Jaunas tikybos mokytojas patiria ir mokyklos bendruomenės atskirtį, sąlygų nebuvimą, bet išmintingų santykių pagalba įgyjamas pasitikėjimas. Nežino teisinių pagrindų, t.y., kokios mokytojo teisės ir pareigos, atestacijos reikalavimai. Einant dirbti į mokyklą ne visi jaučiasi tvirtai nei veikloje su mokiniais ar organizaciniuose darbuose (metinis planavimas, metodinių priemonių rinkimas, kūrimas, gerų santykių su klase, tėvais, mokytojais palaikymas). Jie suvokia asmenybės brandos reikšmę mokykloje.

16. Ko labiausiai trūksta aukštojoje mokykloje rengiant tikybos mokytojus?

Aukštojoje mokykloje trūksta profesionalių dėstytojų, metodinės medžiagos, bendradarbiavimo projektų su kitomis katedromis ar kitais universitetais. Būtina nuolat atnaujinti biblioteką, taikyti ITK, siūlyti įvairius mokymosi modelius. Pasigendama studijų programos atvirumo naujovėms, nėra pasirinkimo studijų lygiuose, įsiliejimo į nacionalinius ar tarptautinius projektus. Trūksta tyrimų apie tikybos mokymo efektyvumą, katechezės situaciją parapijoje. Pageidautina stiprinti ne tik akademinį, metodinį, bet ir kultūrinį, ir dvasinį lygmenis.

Dėkoju už atsakymus!

Į Vilijos Zeliankienės klausimus atsakė Lietuvos edukologijos universiteto Katalikų tikybos katedros dėstytoja dr. Rita Giedrė Rugevičiūtė